O EROARE DE EXPRIMARE CE FACE „CARIERĂ": PLEONASMUL

Maria Laura RUS

Abstract

One of the errors that frequently occur in people's language is the pleonasm. We often hear wrong constructions such as "to climb up/above". The main target of our paper is to underline and to draw the attention upon the different causes of this error (ignorance, persuasion, lack of knowledge etc.) in order to avoid them.

Relaţiile semantice reflectă, în plan sintagmatic, posibilitatea coocurenţei elementelor lexicale într-un context, pertinenţa semantică între semnificaţiile lor.

Din acest punct de vedere, se înregistrează destul de frecvent, atât în vorbirea cotidiană, cât şi în scris, o relaţie de subordonare aparent logică (pentru utilizator), în care elementul lexical subordonat nu face decât să reia ceea ce este exprimat în substanţa elementului regent. Vorbim în astfel de situaţii de o eroare de exprimare (mai mult sau mai puţin gravă), numită *pleonasm*.

Definirea acestei componente a vorbirii[1] subliniază de fapt o folosire în exces a unor astfel de elemente. Este o eroare sau un exces, dar în egală măsură poate fi şi o exprimare în limitele corectitudinii, dacă ne gândim la *pleonasmul poetic* (asupra căruia vom reveni în partea finală a prezentei lucrări).

Când abordăm problematica pleonasmului nu facem referire sau mai precis nu-l includem între aspectele limbii (sau pe axa paradigmatică ori a selecţiei), ci între cele ale vorbirii (axa sintagmatică). Întrucât limba dispune de fenomenul sinonimiei, vorbitorul are posibilitatea alegerii. În momentul în care selecţia este suspendată şi sinonimele (parţiale)[2] sunt transferate astfel în planul vorbirii, se ajunge la formulări pleonastice.

Cum se ajunge la astfel de exprimări?

Cauzele sunt multiple. Ignoranţa joacă un rol important, în special în cazul pleonasmelor etimologice. Nu toţi vorbitorii cunosc sensul originar al cuvintelor şi asociază unii termeni, de regulă neologici, cu alţii care au cuprins în înţelesul lor semnificaţia celor dinainte. În această categorie putem include o exprimare de tipul *a-şi aduce aportul/contribuţia*. Termen de origine franceză, „aport" semnifică „aducere" (din fr. *apporter*), echivalent semantic cu „contribuţie materială, intelectuală, morală etc. a cuiva într-o acţiune comună"[3]. Prin urmare, asocierea „a-şi aduce" + „aportul" s-ar traduce prin „a-şi aduce... aducerea", exprimare evident pleonastică! Aceeaşi situaţie va fi cu termenul „contribuţia". În egală măsură, o persoană care nu cunoaşte originea termenului „hemoragie" (din gr. *haima, haimatos* – „sânge") va folosi o asociere pleonastică de tipul *hemoragie de sânge*. La fel avem pleonasmul *ortografie corectă*", pentru că grecescul *orthos* are sensul „drept, corect".

Chiar persoanele suficient avizate asupra normelor lexico-gramaticale ale limbii literare pot insera în vorbirea lor astfel de erori. Neatenţia este cea care generează pleonasme într-o proporţie considerabilă.

BDD-A2997 © 2006 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:10 UTC)

În egală măsură intervine slăbirea autocontrolului. În general, persoanele care şi-au format o deprindere din sesizarea pleonasmului în vorbirea celorlalţi, atunci când vine vorba de ei înşişi sunt mai puţin exigenţi şi chiar nu remarcă, nu sunt conştienţi de propriile greşeli. Poate cele mai frecvent întâlnite pleonasme datorate acestei cauze sunt cele care numesc relaţia antonimică *a coborî (în) jos" / „a urca (în) sus*.

Cauzele discutate mai sus intră în categoria celor involuntare. Pe lângă acestea, le vom discuta pe cele voluntare. Persuadarea este una dintre ele. Vorbitorul apelează uneori la pleonasm pentru a sublinia un anumit fapt, o acţiune etc. Scopul final al unei astfel de încercări e convingerea interlocutorului:

Întreaga situaţie e clară şi evidentă.

Nu-mi place deloc persoana respectivă; e morocănoasă, neprietenoasă şi nesociabilă.

Vorbitorul avizat poate recurge la pleonasme adesea în cazul unor termeni neologici. Conştient de dificultatea înţelegerii sensului unor neologisme, vorbitorul va folosi asociaţii pleonastice, dintr-o atitudine grijulie faţă de interlocutor. Astfel, considerând că un cuvânt precum *discrepanţă* are un sens obscur pentru interlocutor, vorbitorul îl va însoţi de echivalente mai clare: *nepotrivire, neconcordanţă*. Dacă dorinţa de explicitare a sensului este legitimă şi demnă de apreciat, în schimb recurgerea în acest scop la pleonasm nu este justificată, din moment ce vorbitorul are la dispoziţie un alt mijloc prin care să obţină acelaşi rezultat şi astfel să elimine pleonasmul. Prin simpla introducere a unor operatori specifici de echivalare, cum sunt „adică", „cu alte cuvinte", „sau" etc. vom putea enunţa o formulare corectă: *discrepanţă, adică nepotrivire* sau *a opina, cu alte cuvinte a considera*.

Intensificarea sensului intervine mai ales în cazul cuvintelor încărcate de afectivitate, care par să nu poată transmite singure o încărcătură semantică atât de mare. Se apelează astfel la formulări pleonastice. În loc să se afirme un singur termen, precum *insolenţă*, pentru a califica acţiunea unei persoane insolente, se va adăuga imediat şi *impertinenţă* ori *neobrăzare*.

Termenii componenţi ai pleonasmelor pot intra în diferite relaţii: de identitate, de similaritate şi de includere. Datorită acestor relaţii pleonasmele pot avea un caracter gradual şi putem vorbi de pleonasme totale sau parţiale, exact aşa cum procedăm în cazul relaţiei de sinonimie. De exemplu, dacă sensul unui termen este identic cu cel al termenului care i se asociază, vorbim de pleonasme totale. Astfel, sensul lui *nimicire* este identic cu acela al lui *distrugere*, încât *nimicire distrugătoare / distructivă* e o exprimare nepermisă de normele limbii. Alte exemple de pleonasme totale: *nevralgie dureroasă, neîncredere suspicioasă, a insista cu perseverenţă* etc. Relaţie pleonastică parţială avem atunci când cel de-al doilea termen al pleonasmului are numai anumite note comune cu primul. Aşa avem *a se ivi pe neaşteptate, a izgoni afară, a reprima violent*. Cu cât gradul de echivalenţă a elementelor pleonasmului este mai mare, cu atât acesta va fi mai puţin acceptabil.

Dacă am considera frecvenţa cu care se folosesc aceste erori în vorbirea cotidiană, pe lângă pleonasmele stabile, reprezentând sintagme intrate ca atare în limbă (*foc şi pară, întuneric beznă, cu chiu şi vai)* am putea vorbi de pleonasme foarte frecvente, uzuale[4] şi sporadice. Nu putem trece cu vederea nici categoria pleonasmelor „la modă"[5], (de tipul *mijloace mass-media, aversă de ploaie*).

Pleonasmele au o structură gramaticală diversă şi în funcţie de aceasta ele pot fi clasificate în izomorfe şi heteromorfe. Mai explicit, cele izomorfe sunt alcătuite din cuvinte care aparţin aceleiaşi clase de vorbire (două verbe: *a întregi şi a completa*; două substantive: *dezordine şi debandadă*; două adjective: *dezlănţuit şi nestăvilit* etc.). raportul

BDD-A2997 © 2006 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:10 UTC)

existent între acestea este unul de coordonare. Când termenii componenţi fac parte din clase morfologice diferite, iar raportul dintre ei este de subordonare, vorbim de pleonasme heteromorfe (*anexă adiţională, a răbufni cu zgomot* etc.).

Rămânând în aceeaşi sferă claselor morfologice, se cunoaşte faptul că, adjectivul, ca parte de vorbire flexibilă şi dependentă, se caracterizează prin posibilitatea de a exprima însuşirile sau proprietăţile unor obiecte pe care le însoţeşte şi cu care se acordă în gen, număr şi caz. La fel de cunoscut ar trebui să fie faptul că unele adjective nu au categoria morfologică a comparaţiei, întrucât însuşirile lor absolute, prin însăşi natura lor, nu pot exista în grade diferite (*particular, complet, general, egal, gata, rotund* etc.). Formulări de tipul:

Aceasta e colecţia cea mai completă a tablourilor lui Aman.

Cazul de care îmi vorbiţi e mai particular.

nu pot fi admise drept corecte, deoarece adjectivele în cauză, prin conţinutul lor, exprimă valori asemănătoare superlativului. Prin urmare, ele nu pot permite asocierea cu morfeme de superlativ relativ sau absolut sau cu echivalente ale acestora (*cel mai, foarte, deosebit de, prea, extrem de etc.).*

Alte adjective, de largă circulaţie, fiind împrumuturi din latină, ce reprezintă la origine, vechi comparative, nu mai pot primi, prin antepunere, mijloacele gramaticale specifice formării gradului comparativ. De-a dreptul supărătoare sunt expresiile pleonastice în structura cărora intră adjectivele *interior, inferior, ulterior, major, minor*. De exemplu:

Randamentul, de data aceasta mai superior, este urmarea firească a ...

Trebuie atrasă atenţia şi asupra faptului că alăturarea mofemelor de superlativ la aceste adjective / adverbe cu sens comparativ nu constituie neapărat nişte pleonasme, ci ele exprimă mai mult nişte incompatibilităţi, întrucât unul şi acelaşi adjectiv (sau adverb) nu poate sta în acelaşi timp la două grade de comparaţie diferite: *cel mai inferior, foarte minor*.

Putem vorbi şi de pleonasme ale diminutivelor sau augmentativelor.

Diminutivele obiective exprimă ipostaze reduse ale realităţilor exprimate de radicalele lor, de la care se obţin prin ataşarea unor sufixe specifice, precum: *-ic, -ică* (*pietricică, păsărică*)*; -iţă* (*fetiţă, hăiniţă*); *-uţă* (*măsuţă, lunguţă*); *-uş, -uşă* (*picioruş,purceluşă*); *-uţ, -uţă* (*drăguţ, micuţă*); *-el, -ea* (*scăunel, copăcel*); *-uleţ* (*trenuleţ, ursuleţ*); *-ior, -ioară* (*bălăioară, pantofior*). Este evident că astfel de termeni derivaţi intră în relaţii de natură pleonastică în momentul în care sunt asociaţi adjectivului „mic" (ori unor variante / sinonime ale acestuia: *mititel, minuscul, mărunt, restrâns, pitic* etc.): *copăcel mic, fetiţă mititică, băieţel mititel*. Nu este permisă nici alăturarea unor elemente de derivare care au sensul echivalent cu al termenilor care se doresc a fi exprimaţi; e vorba despre pseudoprefixele „micro-" şi „mini-": *microfăbricuţă, minibutonaş*.

Augmentativele se află la polul opus diminutivelor, reprezentând ipostaze amplificate ale realităţilor exprimate cu ajutorul radicalelor lor, de la care se obţin, ca şi diminutivele, prin ataşarea unor sufixe specifice (mai puţine ca număr faţă de cele specifice fenomenului diminutivării): *-oi*[6] (*băieţoi, cărţoi, căsoi*); *-an* (*lungan, băietan*) şi *–andru* (*copilandru, băieţandru*). Asemenea cuvinte nu pot accepta determinarea prin „mare" (*cărţoi mare*) şi nici nu pot fi derivate cu prefixoidele „macro-" sau „maxi-". De altfel, s-ar crea chiar situaţii comice printr-o astfel de asociere ori s-ar conferi sintagmelor respective conotaţii ironice (*maxicăsoi*).

Pseudoprefixele (sau prefixoidele, cum mai sunt numite) amintite în paragrafele de mai sus nu sunt singurele care pot intra în relaţii pleonastice. Vom trata astfel de elemente în cadrul derivării, şi nu al compunerii, în special datorită faptului că ataşate cuvintelor

BDD-A2997 © 2006 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:10 UTC)

independente, ele creează serii de cuvinte. Spre deosebire de prefixe, ele au o valoare semantică mai pronunţată. Avem în vedere un număr relativ mare de derivate cu ajutorul acestor pseudoprefixe, dar şi a unor prefixe cu ajutorul cărora se pot forma expresii pleonastice. Nu vom separa în lista următoare prefixele de pseudoprefixe:
ante- „anterior, înainte" (*a antepune înainte*)
auto- „de sine, se, însuşi" (*autoportret propriu*)
co-, con-, com- „împreună" (*a coexista împreună*)
contra- „împotrivă" (*a contraveni împotrivă*)
cvasi- „aproape, aproximativ" (*aproape cvasiunanim*)
hipo- „mic" (*hipotensiune joasă*)
hiper- „mare" (*hiperaciditate crescută*)
inter- „între, dintre" (*a se interpune între*)
neo- „nou" (*noul neomodernism*)
paleo- „vechi" (*paleoslava veche*)
post- „după, ulterior" (*a postpune după*)
pre- „anterior, înainte, preliminar" (*prefaţă introductivă*)
supra- „excesiv, în exces" (*supraaglomeraţie excesivă*)

Cel mai frecvent prefix în exprimările pleonastice rămâne *re-*. Sensul iterativ al derivatelor cu *re-* intră în relaţie pleonastică cu *iar, iarăşi, din nou, încă o dată, înapoi, îndărăt*:

Am restituit înapoi banii împrumutaţi.
De ce readuci iar vorba despre subiectul acesta?
A fost reales încă o dată senator.

Chiar şi câteva sufixe pot fi luate în discuţie aici. De regulă, acestea aparţin domeniului medical:
-algie „durere, suferinţă" (*nevralgie dureroasă*)
-ită „inflamaţie" (*laringită inflamată*)

Evitarea unor astfel de pleonasme se poate face atât prin renunţarea la determinant, cât şi prin renunţarea la derivarea cu prefixul, pseudoprefixul sau sufixul respectiv:
hiperaciditate sau *aciditate crescută*
microinterviu sau *interviu scurt*
a readmite sau *a admite din nou*

O altă categorie care poate fi enunţată este cea care cuprinde pleonasmele reflexivului reciproc. Verbele aflate la diateza reflexiv-reciprocă exprimă o acţiune care se face concomitent de către două sau mai multe persoane, astfel încât consecinţa logică este că fiecare dintre aceste persoane suferă efectele acţiunii făcute de celălalt sau ceilalţi implicaţi. Pleonasmul apare atunci când astfel de verbe: *a se certa, a se saluta, a se contrazice, a se săruta, a se căsători* etc. sunt însoţite de următorii termeni: *reciproc, împreună, unul pe celălalt, unul pe altul* etc.

Una dintre singurele situaţii în care pleonasmul nu numai că este acceptat, dar nici nu se resimte ca atare, ca urmare a faptului că normele limbii române literare impun situaţia respectivă, este reluarea sau anticiparea complementului direct sau a celui indirect în dativ printr-un pronume personal neaccentuat:

„Nu-l vezi tu pe Ghiţă că e mereu pus pe gânduri?" (I. Slavici)
Copiilor li se păru că apare mama.

Dăm în continuare alte câteva situaţii care generează pleonasme, mai mult sau mai puţin sesizabile:

BDD-A2997 © 2006 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:10 UTC)

Activitatea societăţii va fi diminuată în procent de 20 la sută.
A polarizat în jurul său toate valorile muzicii populare.
Nu e un panaceu universal soluţia recomandată de medic.
A aruncat o piatră în parbrizul geamului.
Vom vedea ce urmează în continuare.
Dintre cei propuşi pentru post îl prefer mai mult pe acesta.

În textul poetic, pleonasmul poate apărea ca figură de stil, opusă elipsei, având scopul de a exprima mai energic, mai convingător o idee sau o imagine:

„Pallady respecta prea mult jocul nuanţelor în pictură, ca să fie indiferent la condiţia esenţială. Şi avea dreptate să califice de nenorocit un dar din ce în ce mai rar în pictură şi pierdut, şi el, odată cu popularizarea fotografiei, într-o epocă de rapidităţi grăbite şi de vagi aproximaţii." (T. Arghezi)

La Eminescu, în următoarele versuri, s-ar părea că pleonasmul este solicitat de măsura versului, dar e vorba de o construcţie frecventă în limbă:

„Iar Negruzzi[…]
Moaie pana în coloarea unor vremi de mult trecute,
Zugrăveşte din nou iarăşi pânzele posomorâte." (M. Eminescu)

Aşa cum am subliniat mai sus, în vorbirea comună circulă un număr destul de mare de pleonasme „gramaticalizate", pe care trebuie să le deosebim de cele poetice. Acestea din urmă, chiar atunci când sunt preluate din limba comună, trebuie să fie folosite în aşa măsură încât să dea impresia de spontaneitate şi inedit întregului context. Este cazul expresiilor: „*l-am văzut cu ochii mei*", „*l-am auzit cu urechile mele*".

Pleonasmul nu trebuie confundat cu tautologia, figură de repetiţie (un cuvânt sau o construcţie se repetă, dar cu alte funcţii sintactice, din incapacitatea de a găsi un sinonim); tautologia acuză sărăcie de vocabular.

În principiu, orice cuvânt poate intra într-o relaţie pleonastică. Din această cauză, numărul pleonasmelor posibile este foarte mare. Am luat în discuţie în doar o mică parte dintre acestea, chiar şi pe cele improbabile sau virtuale, dacă le putem numi aşa. Am procedat astfel cu scopul de a imprima lucrării de faţă un dublu caracter: corectiv şi preventiv. Cu alte cuvinte, am intenţionat să atragem atenţia cu anticipaţie asupra posibilelor pleonasme, înainte ca acestea să se producă şi să se automatizeze.

NOTE:

1. cf. *DEX* , pleonasmul este „o eroare de exprimare constând în folosirea alăturată a unor cuvinte, construcţii, propoziţii etc. cu acelaşi înţeles"
2. Putem vorbi în aceeaşi măsură de două elemente de expresie mai mult sau mai puţin echivalente
3. cf. *DEX*
4. Pleonasmele uzuale sunt, de fapt, cele mai numeroase în vorbirea cotidiană.
5. Chiar emisiunile televizate abundă în astfel de exprimări eronate!
6. Sufixul augmentativ *–oi* intră atât în structura masculinelor, cât şi a femininelor.

BDD-A2997 © 2006 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:10 UTC)

BIBLIOGRAFIE:

1. Angelescu, Gabriel, *Dicţionar de pleonasme*, Editura Coresi, Bucureşti, 1998
2. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1986
3. Bulgăr, Gheorghe, *Dicţionar de sinonime*, Ediţia a X-a, Editura Palmyra, Bucureşti, 1997
4. xxx *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Ediţia a II-a, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998
5. Dragomirescu, Gh. N., *Dicţionarul figurilor de stil (terminologia fundamentală a analizei textului poetic)*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1995
6. Guţu Romalo, Valeria, *Corectitudine şi greşeală (Limba română de azi)*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972
7. Hristea, Theodor, *Sinteze de limba română*, Editura Albatros, Bucureşti, 1984

BDD-A2997 © 2006 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:10 UTC)